

LIETUVOS

**8(17)
2008**

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

**LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY**

LIH
LEIDVYKLA

VILNIUS 2008

REDAKCINĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
École des Hautes Études en Sciences Sociales
Lundo universitetas

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Vilniaus pedagoginis universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKCINĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

tel.: + 370 5 2629410
faks: +370 5 2611433
el. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė</i> (Vytytis Čiubrinskas).....	5
<i>Foreword</i> (Vytytis Čiubrinskas)	8

Straipsniai / Articles

Christian Giordano

Disputed Historical Memories in East Europe and Southeast Asia: Representations, Symbols and Social Practices.....	11
Ginčijamos istorinės atmintys Rytų Europoje ir Pietryčių Azijoje: reprezentacijos, simboliai ir socialinės praktikos. Santrauka	27

Irena Šutiniienė

Socialinė atmintis ir šiuolaikinė lietuvių tautinė tapatybė	31
Social Memory and Contemporary Lithuanian National Identity. Summary.....	54

Darius Daukšas

Pase įrašytoji tapatybė: Lietuvos lenkų etninio/nacionalinio tapatumo trajektorijos	57
Identity Inscribed in the Passport: the Trajectories of Ethnic/national Identity of Lithuanian Poles. Summary.....	72

Žilvytis Šaknys, Daiva Lapinskaitė

Lietuvos karaimai: etninis ir konfesinis tapatumas XX a. antrojoje pusėje ir XXI a. pradžioje.....	73
Lithuanian Karaims: Ethnic and Confessional Identity in the Late Twentieth – Early Twenty-First Century. Summary.....	93

John Helsloot

Valentino dienos triumfas Nyderlanduose – po penkiasdešimties metų.....	97
The Triumph of Valentine's Day in the Netherlands – after Fifty Years. Summary.....	114

Rasa Paukštytė-Šaknienė, Irma Šidiškienė

Naujų etnografinių lauko tyrimo būdų paieška: apklausa dviese.....	117
A Search for New Ways of Ethnographic Fieldwork: An Inquiry Conducted by Two Persons. Summary.....	135

Valdemaras Klumbys

Lietuvos kultūrinis elitas sovietmečiu: tarp pasipriešinimo ir prisitaikymo....	139
Soviet Lithuanian Cultural Elite: between Resistance and Compliance. Summary.....	159

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

Kristina Šliavaitė. From Pioneers to Target Group: Social Change, Ethnicity and Memory in a Lithuanian Nuclear Power Plant Community (<i>Neringa Klumbytė</i>)....	163
---	-----

Defining Region: Socio-cultural Anthropology and Interdisciplinary Perspectives 1–2. Acta Historica Universitatis Klaipedensis 12–13. Studia Anthropologica 1–2 (<i>Žilvytis Šaknys</i>).....	168
Re-inventing the Nation. Multidisciplinary Perspectives on the Construction of Latvian National Identity. Lindqvist M. (ed.) (<i>Darius Daukšas</i>)	173
Baltic Postcolonialism. Kelertas V. (ed.) (<i>Gediminas Lancauskas</i>)	175
Torbjorn Friberg. Diagnosing Burn-Out. An Anthropological Study of a Social Concept in Sweden (<i>Vieda Skultans</i>).....	178

Konferencijos / Conferences

Tarptautinė konferencija „Antropologija, etnografija ir biotechnologija“ (<i>Jeanette Edwards, Auksuolė Čepaitienė</i>).....	179
Antropologija, kultūra ir kritinės problemos Amerikos antropologijos asociacijos konferencijoje (<i>Neringa Klumbytė</i>).....	183

Tyrinėjimų projektai ir programos / Research Programmes

Etnologijos, kalbos, istorijos šaltinių elektroninis sąvadas (<i>Rasa Paukštytė-Šaknienė</i>)	187
Lietuvių tautinio identiteto raiškos būdai (<i>Vytis Čiubrinskas</i>).....	189

In Memoriam

Antanas Stravinskas (<i>Irena Seliukaitė</i>).....	191
--	-----

Naujų etnografinių lauko tyrimo būdų paieška: apklausa dviese

Rasa Paukštytė-Šaknienė, Irma Šidiškienė

Straipsnyje¹ analizuojama intymios informacijos, (su)kaupiamos lauko tyrimų metu, patikimumo, sąlygiško objektyvumo ir kokybės problema. Spręsdami šią problemą, darome prielaidą, kad esminiai veiksniai, nuo kurių priklauso kaupiamą informaciją, yra tema, pateikėjas ir tyrėjas. Kiekvienas tyrėjas, keldamas klausimus ir ieškodamas atsakymų, pasirenka temą, kuri, jo manymu, gali padėti atskleisti tiriamas problemas. Kaupdami duomenis, tyrėjai ieško pateikėjų, galinčių suteikti išsamios informacijos. Taip tema suranda pateikėją. Išsamesnės ir objektyvesnės informacijos gavimą lemia gebėjimas prakalbinti atvirai kalbėti pateikėją ir tinkamo metodo taikymas.

Šiame darbe atskleidžiamas dviejų etnologų, atliekančių lauko tyrimus skirtingomis temomis, bendros vieno pateikėjo etnografinės apklausos² efektyvumas. Teigiama, kad lauko tyrimai, atliekami dviese dalyvaujant vienoje tyrimo programoje, suteikia netikėtą galimybę apklausai intymia tema. Dėl temos specifikos reikėjo sukurti tinkamą. Tinkama aplinka laidavo gaunamos informacijos kokybę, o klausinėjant tą pačią pateikėją keliomis temomis, sudaroma galimybė verifikuoti lauko tyrimų duomenis, praplėsti „matymo“ lauką.

Dr. Rasa Paukštytė-Šaknienė. Lietuvos istorijos institutas, Etnologijos skyrius, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius, el. paštas: sakniene@istorija.lt

Dr. Irma Šidiškienė. Lietuvos istorijos institutas, Etnologijos skyrius, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius, el. paštas: sidiskiene@istorija.lt

Etnografinio lauko tyrimo samprata

Lauko tyrimų pagrindu etnologai, antropologai atlieka mokslinę analizę ir dažniausiai rašo monografijas. Tai yra vienas svarbiausių disciplinos bruožų, išskiriančių ją iš kitų socialinių mokslų (Klumbytė 2001: 261; Eriksen 2001: 24).

¹ Straipsnis parengtas tarptautinės konferencijos „Antropologija, etnografija ir biotechnologija“, įvykusios 2007 m. rugsėjo mėn. 12–14 d. Vilniaus universitete (rengėjai Lietuvos istorijos institutas ir Vilniaus universitetas), pranešimo „Atliekant du etnografinius tyrimus dviese: gimimų reguliavimo ir vestuvių temomis“ pagrindu. Ši tema buvo inspiruota konferencijos organizatorių Jeanette Edwards ir Auksuolės Čepaitienės.

² Terminas „apklausa“ reiškia, kad lauko tyrimų metu pateikėjas klausinėjamas ne tik pagal struktūruotą klausimyną, bet ir pereinant į laisvą pokalbį (dialogą).

Pasak Hari Englund ir James Leach, lauko tyrimai, kaip labai svarbi patirtis, yra būtina antropologiniam žinojimui (Englund and Leach 2000: 229, cit. iš Loftsdottir 2002: 304). Jamesas Cliffordas netgi etnografijos mokslo pradžią linkęs sieti ne su atitinkamos draugijos įkūrimu ar leidinio pasirodymu, o su profesionalių lauko tyrimų (intensyvių ekspedicijų) pradžia, kai etnografiniai apibendrinimai pradėjo remtis kvalifikuotų mokslininkų atliktais intensyviais kultūros aprašymais – tuomet jie laikyti svariais (Clifford 2006: 44). JAV ir Anglijoje XX a. pirmoje pusėje antropologijoje išgalėjus profesionaliems lauko tyrimams bendra teorija ir empiriniai tyrimai, kultūros analizė ir etnografinis aprašymas buvo susieti (Clifford 2006: 46).

Supratimas, kas yra lauko tyrimas, taip pat kito kartu su mokslo raida. Dažniausiai antropologai etnografiją įvardija kaip tyrimo būdą, kai antropologas atidžiai stebi, užrašinėja ir dalyvauja kasdieniame kitos kultūros gyvenime – tai vadinama lauko tyrimais (*fieldwork research*) – ir po to rašo pranešimus apie tą kultūrą, pabrėždamas vaizduojamas detales (Klumbytė 1999: 89). Toks tyrimas gali trukti kelis mėnesius, metus, dvejus ar daugiau, siekiant laiduoti kuo gilesnį tiriamo objekto suvokimą. Daug antropologų į tiriamąją vietovę grįžta kelis kartus ar toliau gilinti savo suvokimo, ar fiksuoti pokyčių (Eriksen 2001: 24). Postmoderni etnografija kritikuoja etnografo – autoriteto, atskleidžiančio esmines tiriamos kultūros tiesas, – pagrįstumą.

„Lauko tyrimo jau nebegalima laikyti pirmiausia kumuliatyviu procesu, kuriam vykstant autonomiškas subjektas kaupia „patyrimą“ ar „mokosi kultūros“. Jį reikia suvokti veikiau kaip istoriškai ribotą, sunkiai kontroliuojamą dialogišką kontaktą, kuriam vykstant tekstai kuriami tiek tam tikru mastu konfliktuojant, tiek bendradarbiaujant su tiriamaisiais“ (Clifford 2006: 139).

João de Pina-Cabral teigimu, etnografija yra tyrimo praktika, kuri įtraukia tyrėją į kontaktą su konkrečiu žmogumi (*person-to-person*) per jos (jo) tiriamą objektą. Nesvarbu, koks kokybinis metodas taikomas, svarbu, kad tyrėjas dalyvauja lauko tyrime (De Pina-Cabral 2000: 343). Antropologai yra atkreipę dėmesį ir į tai, kad jau lauko tyrimų metu jie yra bendraautoriai procesų, vykstančių jiems stebint ir dalyvaujant tiriamoje kultūroje. Kaip teigia Karsten Paerregaard, nors antropologas lauko tyrimų metu ir mėgina išvengti jiems suteikiamų socialinių vaidmenų ir kultūrinių kategorijų, jie tampa reikšmingais autoriais įvykių, praktikų ir kultūrinių konfiguracijų, tad tyrėjas veikia procesą, per kurį sukuriami etnografiniai duomenys (Paerregaard 2002: 332). Verifikuodami lauko tyrimus, tyrėjai pripažįsta, kad empirinės procedūros, kurias taiko, pavyzdžiui, fizikai siekdami pagrįstų įvertinimų, gali būti netinkamos antropologijoje. Jei patikimos apklausos tikslas yra objektyvus žinojimas, tai, kad ir kokia būtų disciplina, patikimiausias metodas pasiekti šį tikslą yra mokslinis metodas (Spiro 2006: 532).

Lietuvoje nuoseklių etnografinių lauko tyrimų ištakos siekia XIX a. vidurį, kai kultūros fakto konteksto fiksavimo svarba buvo suvokta pozityviai, – mokslui reikia griežto empirinio pagrindimo (Merkienė 2007: 18). Maždaug tuo metu buvo pradėti publikuoti ir šiems tyrimams skirti metodiniai patarimai ir klausimynai³, siekiant surinkti kuo daugiau duomenų, išplėsti rinkėjų grupę. Tokie tyrėjai ir klausimynų sudarytojai kaip Eduardas Volteras, Pelikšas Bugailiškis, Ignas Končius (Milius 1993) taip pat atlikdavo lauko tyrimus. Ilgą laiką metodai, kuriais buvo tyrinėjama sava kultūra, menkai kito. „Tradicinis [etnografijos] tyrimų metodas yra lyginamasis – istorinis ir retrospektyvinis – rekonstrukcinis, o pagrindinis pirminės informacijos gavimo būdas – tiesioginiai stebėjimai: daromi užrašai, fotonuotraukos, brėžiniai bei piešiniai, fonografiniai arba magnetofoniniai įrašai, filmuojama, kartais gaunami ir eksponatai“ (Dundulienė 1982: 7). Vienas svarbesnių tyrimo organizavimo tikslų buvo sukaupti kuo daugiau etnografinės medžiagos. Pagal vykdomos programos pobūdį ir temos specifiką etnologas ar jų grupė pasirenka lauko tyrimų kryptį. Kitaip negu antropologai, dalis Lietuvos etnologų etnografinius lauko tyrimus atlieka ne ilgą laiką gyvendami vienoje vietovėje ir naudodamiesi, pavyzdžiui, „tirštojo aprašymo“ metodu (plg.: Geertz 1973; Clifford 2006), bet rinkdami medžiagą visoje Lietuvos teritorijoje ar kaimyninėse valstybėse (čia dažniausiai analizuojama lietuvių kultūra). Orvaro Löfgreno žodžiais, būtent plėtodami bendrą savo valstybės kultūrinę antropologiją (Löfgren 2001: 96). Šiuolaikinė etnologija⁴, O. Löfgreno ir Billy Ehn teigimu, visą laiką turi kelti klausimą dėl etnologijos mokslo ribų ir rinktis bei naudotis kitų mokslų rezultatais savo mokslo tikslams (cit. iš Räsänen 1998: 105). Be to, T. H. Eriksono teigimu, lauko tyrimams „namuose“ reikia daug didesnės antropologo profesinės kvalifikacijos. Geriau ar mažiau pažįstamoje aplinkoje pranašumą teikia gerai mokama kalba ir žinomos elgesio normos, palyginti su tyrimu kultūriškai tolimoje vietoje, tačiau susiduriama su vadinamąja „namų aklumo“ (*homeblindness*) problema, susijusia su negebėjimu pažvelgti į kultūrą iš šalies (Eriksen 2001: 30).

Reikėtų pažymėti, kad Lietuvoje etnografinių lauko tyrimo problematika etnologų aptariama epizodiškai, matyt, dėl to, jog ji suvokta kaip savaime suprantamas kasdienis tyrinėtojo darbas, o pats etnografinio lauko tyrimo terminas metodologiniuose leidiniuose pateikiamas gana įvairiai (Kerbelytė 2005; Mardosa 2002; Ramanauskaitė 2002; Merkienė 2007). Be to, lauko tyrimuose lanksčiai taikomi įvairūs metodai, todėl jų taikymas kartais sukelia diskusijų

³ I. R. Merkienė atskleidė, kad maždaug panašiu laiku šis procesas vyko ir Didžiojoje Britanijoje (Merkienė 2007: 23).

⁴ Nuo 2001 m. pradėtas leisti bendras etnologijos ir socialinės antropologijos žurnalas „Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos“.

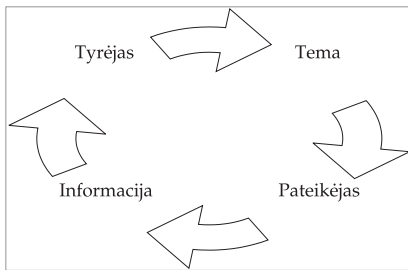
mokslo bendruomenėje. Pastaruoju metu pradėta plačiau diskutuoti dėl lauko tyrimo galimybių ir ribų⁵. Lietuvos istorijos institute vykusiame seminare etnologai iškėlė klausimą:

„...ar tai, ką mes darome – su kuo dirbame, ko ieškome, išvados, kurias padarome, – yra objektyvi gyvenimo reiškinių paieška ar subjektyvi refleksija ir individualiai sukurta intelektualinė abstrakcija. <...> kyla ir kitokie klausimai, pavyzdžiui, koks yra tyrimo eigos ar rezultatų poveikis tiriamajai sričiai ir ar gali tyrėjas savo profesine veikla prisiliesti prie gyvenimo taip, kad netaptų tokiu pačiu kultūros gamintoju, kaip ir bet kuris kitas žmogus“ (Čepaitienė 2003: 131).

Šioje diskusijoje buvo „įvardinta tyrinėtojų aktualių metodologinių klausimų įvairovė“ (Čepaitienė 2003: 165), pritarta, kad „įvairių su tyrimu susijusių niuansų ir problemų blaivus suvokimas“ ir „kritinis požiūris tiek į tiriamąjį objektą, tiek į metodologiją ar metodiką <...> yra akademinės disciplinos gyvybingumo šaltinis“ (Čepaitienė 2003: 166).

* * *

Remiantis čia apžvelgtomis etnografinio lauko tyrimo sampratomis ir čia nepaminėta mokslinė literatūra bei praktine mūsų lauko tyrimų patirtimi, galima suformuluoti nuostatą, kad etnologų atliekamas etnografinis lauko tyrimas – tai tyrimo būdas, kai tyrėjas gauna iš pateikėjo⁶ etnografinės informacijos apie tiriamą objektą jo gyvenamoje natūralioje aplinkoje. Etnografinė informacija apima: 1) verbalinius duomenis – kai tyrimo metu pateikėjas pateikia informaciją struktūruoto, pusiau struktūruoto ir nestruktūruoto (laisvo pokalbio) interviu metu; 2) vizualinius – tyrėjo stebėjimo ar stebėjimo dalyvaujant gautus ir materialius duomenis. Remiamės prielaida, kad lauko tyrimų metu gaunamą informaciją vienodai sąlygoja trys veiksniai: tema (kylanti iš problemos), tyrėjas, pateikėjas. Jų sąsajas galime pavaizduoti schema (1 pav.).



1 pav. Veiksnių, sąlygojančių lauko tyrime gaunamą informaciją, sąsajos

Straipsnyje analizuojamas patikimos ir sąlygiškai objektyvios informacijos (su)kau-pimo lauko tyrimų metu būdų ieškojimas.

⁵ Tokių diskusijų pradžia galima sieti su Auksuolės Čepaitienės Lietuvos istorijos institute 2002 m. surengtu seminaru „Tekstas kaip šaltinis: teoriniai aspektai ir tyrinėjimų praktika“ (Čepaitienė 2003). Taip pat lauko tyrimų patirtis pradėta analizuoti ir „Liaudies kultūros“ žurnale (Matulevičienė 2007a; Matulevičienė 2007b; Šorys 2007).

⁶ Terminas pateikėjas (atitinka angl. terminą respondent) reiškia asmenį, pateikiantį informaciją struktūruoto, pusiau struktūruoto ir nestruktūruoto interviu metu, ir vizualinius duomenis apie tiriamą objektą.

Stengsimės atskleisti asmeninę patirtį, paskatinusią ieškoti naujo lauko tyrimo metodo. Keliami uždaviniai analizuojant mūsų atliktą lauko tyrimą: 1) išryškinti informacijos patikimumo aspektus; 2) atskleisti temos (ir programos), pateikėjo, tyrėjo daromą įtaką informacijos gavimui; 3) apibūdinti naujo metodo taikymo aplinkybes.

Lauko tyrimų medžiagos patikimumo klausimas

Tiek etnologams, tiek antropologams neretai iškyla lauko tyrimų medžiagos patikimumo ir objektyvumo bei reprezentatyvumo problema. Dar etnografijos mokslo raidos pradžioje buvo bandoma vertinti keliautojų, misionierių pranešimų patikimumą (Clifford 2006: 48). Manyta, kad etnografinės medžiagos patikimumo problema bus išspręsta pradėjus profesionalius etnografinius tyrimus, kai pats etnologas ar antropologas atlieka lauko tyrimus – būtent „objektyvus mokslininkas–stebėtojas“, kuris ir rašo monografijas. Taip buvo įtvirtintas etnografo autoritetas, bet XX a. septintajame dešimtmetyje jis buvo sukritikuotas. Atsižvelgta į tai, kad reikia kritiškai vertinti lauko tyrimų metu gautą informaciją.

Mūsų nuomone, verbalinė informacija užfiksuota lauko tyrimų metu, yra jos pateikėjo pasidalijimas asmenine gyvenimiška patirtimi. Šie duomenys atitinka pateikėjo suvoktą, išgyventą tikrovę, o pateikėjo atvirumas dažnai priklauso nuo temos, bendros kalbos su tyrėju užsimezgimo. Kai kurie atsakymai būna tikslinami kontroliniais klausimais arba surenkama daugiau atvejų apie tiriamą realiją. Sukaupti etnografiniai duomenys, priklausomai nuo renkančiojo kvalifikacijos, būna labai įvairaus lygio.

Jau pirmajame didesniame, 1910 m. sudarytame lietuviškame etnologiniame metodiniame leidinyje akcentuojama, kad medžiagą užrašinėti reikia „su didžiausiu atsargumu, idant kartais neįrašytum klaidingų žinių, kurios įėjusios į mokslo veikalus sunku bus beišdildyti“ (Grinius 1910: 7). Nemažai dėmesio šiems klausimams buvo skirta tarpukariu, kai daugumą etnografinės medžiagos užrašydavo studentai ir moksleiviai, o medžiagos rinkimas buvo apmokamas (Būtėnas 1925: 9; Balys 1936: 58–59). Ir XXI a. pradžioje, kaip nurodo Jonas Mardosa, tebėra dvi svarbios informacijos rinkimo ir patikimumo aplinkybės: kada medžiaga renkama tyrėjo pagal jo paties sudarytą klausimyną ir samdyto laboranto, studento ar pan. Abiem atvejais, J. Mardosos nuomone, kyla tam tikras pavojus. Profesionalaus tyrėjo renkama informacija bus vertinga ir patikima, nors tyrėjas taip pat gali „išspausti iš pateikėjo informacijos“ tokios, kokios jam reikia keliamai hipotezei patvirtinti. O samdyto laboranto paprastai „ribotas patyrimas ir žinios neleidžia pastebėti akivaizdžios klaidos,

atsiradusios dėl blogai prisiminto ar pateikto fakto, neaiškiai išsakytos minties“ (Čepaitienė 2003: 147).

Tiek anksčiau, tiek ir dabar neprofesionalų surinkta medžiaga būna kruopščiai verifikuojama prieš atiduojant ją į rankraštyną. Pažymėtina, kad Lietuvos etnologija sovietmečiu buvo tik istorijos mokslo šaka (Vyšniauskaitė 1964: 12), praktiškai pagalbinė, metodologiškai nesavarankiška disciplina, o lauko tyrimai, kaip pabrėžė V. Čiubrinskas, nevertinti taip, kaip istorikų rašytiniai šaltiniai (Čiubrinskas 2001: 104). Mokslinė praktika parodė, kad Lietuvos etnologai privalėjo surinktą lauko tyrimų medžiagą, tiek rašytinę, tiek medžiaginę, ne tik fiksuoti, bet ir institualizuoti, t. y. įtraukti į archyvus ir muziejų fondus, kad ji taptų istoriniu šaltiniu. Praktiškai, jei lauko tyrimai nebuvo paremti nuoroda į archyvinį šaltinį, tokios informacijos recenzentai nelaikė tikra, objektyvia, tinkama moksliniam straipsniui ar monografijai. Lietuvos etnologai ir dabar sukauptus lauko tyrimų duomenis atiduoda saugoti į rankraštynus, atlikus tyrimus, leidžia pasinaudoti jais kitiems tyrėjams. Straipsniuose ir monografijose nepanaudoti duomenys gali tapti reikšmingais faktais kito autoriaus tyrimuose⁷. Tokio pobūdžio šaltiniais plačiai naudojasi ir kitų šalių etnologai⁸.

Net ir institucionalizavus lauko tyrimo medžiagą, iki šiol medžiagos objektyvumas bei reprezentatyvumas vis dar sulaukia kritiško kitų mokslų atstovų požiūrio. Tai, matyt, labiau susiję su tuo, kaip žmogus priima verbalinę informaciją, nei su mokslo argumentais. Lauko tyrimų duomenys, kaip ne tokie patikimi, verifikuojami ir antropologų. J. Cliffordas, tirdamas indėnų tapatybę Mašpyje (Clifford 2006), rėmėsi 1976 m. vykusiu procesu Federaliniame teisme [JAV] dėl indėnų genčiai nuosavybės į žemę pripažinimo. Bylos nagrinėjimo metu jis įsitikino, „kad rašytiniai dokumentai svaresni už žodine tradicija paremtus įrodymus, liudininkų atsiminimus ir subjektyvius lauko tyrimus“ (Clifford 2006: 497). Analogiškų pastabų yra ir vertinant lauko tyrimus mokslo požiūriu. Iš tiesų J. Cliffordo žodžiais:

„Antropologija, nors jai formą ir galią irgi suteikia rašymas, išlieka artimesnė žodinei tradicijai. Lauko tyrimai – kalbinami žmonės yra suinteresuoti,

⁷ Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynė jau saugoma 2250 bylų (aprašų, brėžinių, piešinių), ir apie 90 000 foto negatyvų ir nuotraukų, surinktų daugiau kaip per pusšimtį metų. Taip pat ir daugiau kaip 76 000 XX a. pirmoje pusėje sukauptų liaudies tikėjimų kartotekos kortelių (Čepaitienė, Milius, Šaknys 2007: 4). Šie duomenys ir yra pagrindinis Lietuvos etnologų darbų šaltinis.

⁸ Pavyzdžiui, Turku (Suomija) universiteto Kultūros studijų tinklapyje, apibrėžiant etnologijos sąvoką, teigiama: „Etnologijoje, taip pat kaip ir kitose Kultūros studijų skyriaus dėstomose disciplinose, lauko tyrimai yra esminis metodas rinkti duomenis. Jis remiasi aktyviu duomenų rinkimu, tiek atliekant interviu ir stebint realų gyvenimą, tiek ieškant užrašytų lauko tyrimų duomenų ir garso bei vaizdo įrašų įvairiose kolekcijose ir archyvuose“ (European... 2006).

o jų žodžiai interpretuojami suinteresuoto tyrėjo – nėra tokie pat „dokumetiški“ kaip istoriniai tyrimai, nes netgi jei archyviniai faktai yra netiesioginiai ir subjektyvūs, kaip ir užfiksuoti lauko tyrimų žurnaluose, jų vertė kitokia: archyvinius duomenis mokslininkas ne pats sukuria, o tik aptinka ir naudoja juos „post factum“.

Skirtis tarp istorinio ir etnografinio tyrimų praktikų priklauso nuo žodinio ir rašytinio žinojimo skirties. Istorija remiasi praeityje atrinktais tekstais – dokumentais, archyvais. Etnografija pagrįsta dabartimi – žodine tradicija, patyrimu, stebėjimu“ (Clifford 2006: 499).

Šios opozicijos šaknys, kaip toliau teigia J. Cliffordas, yra „gilesnės nei paprasčiausias mokslinio darbo pasidalinimas, nes jis siejasi su nusistovėjusia <...> žodinio ir rašytinio pasaulių dichotomija, taip pat su plačiai Vakaruose paplitusiu polinkiu griežtai skirti sinchroniją nuo diachronijos, struktūrą nuo pokyčio“ (Clifford 2006: 499).

Manytume, kad toks vertinimas atitinka ir Lietuvos etnologijos problematiką. Kita vertus, archyviniai duomenys taip pat yra verifikuojami tiek istorikų, tiek etnologų. Paprastai vertinamas pirminis dokumentas, o ne jo kopija, atsižvelgiama į tai, kas jį sukūrė ir kokiomis aplinkybėmis [Ž. Šaknys, P. Kalnius] (Čepaitienė 2003: 133–136). Kaip pažymėjo J. Mardosa, „nežinant konteksto aplinkybių, kai šis reiškinys buvo fiksuotas, esmės, bus objektyvizuotas [priėmus jį į archyvą], be ne objektyvus liudininkas. Todėl negalima fetišizuoti istorinių šaltinių, nes ir jie, kaip ir etnologų apklausų duomenys, gali būti įvairaus patikimumo“ (Čepaitienė 2003: 149).

Mūsų etnografinių apklausų praktika parodė, kad norint patikslinti sukaupią informaciją, ypač jei ji susijusi su materialiais objektais, lauko tyrimų metu pateikėjai paprašomi parodyti nuotraukas. Tai padeda tiksliau nustatyti ne tik vizualius objekto aspektus, bet ir įvairias pateikėjo sąsajas su tuo objektu. Jos dažnai atskleidžia pateikėjo išpūdžius ar nuostatas dėl tiriamo objekto [I. Šidiškienė] (Čepaitienė 2003: 142).

Apibendrinami galime teigti, kad informacijos, gaunamos lauko tyrimo metu, patikimumas ir sąlygiškas objektyvumas bei reprezentatyvumas priklauso ne tik nuo tyrėjo kvalifikacijos, bet ir nuo jo sąlygiškai nešališko požiūrio į tiriamą objektą ir kritiško gautos informacijos naudojimo ir pateikėjo apklausimo jo natūralioje (įprastoje) gyvenamoje vietoje. Kita vertus, yra svarbus mokslo visuomenės požiūris vertinant jų pagrindu parašytus mokslinius darbus. Informacijos patikimumas priklauso ir nuo pateikėjo atvirumo, nuoširdumo, palankaus bendravimo rūpinimais klausimais. Kokie metodai gali padėti surinkti patikimą informaciją?

Informacijos kaupimo Lietuvos istorijos instituto lauko tyrimuose prielaidos: programa ir temos

Lietuvos istorijos instituto etnologai atlieka tyrimus tam tikra tema dirbdami pagal Etnologijos skyriuje vykdomas programas. Susiklosčiusi tokia tradicija, kad priklausomai nuo temos specifikos instituto etnologai atlieka trumpalaikius, iki dviejų savaitių truncančius, lauko tyrimus vienoje vietovėje arba dalyvauja maršrutinėse ekspedicijose – pasirenka kiekviename regione maždaug vienodu atstumu nutolusias vietas. Informacija gaunama kelias valandas truncančių pokalbių metu. Atlikdami maršrutinius lauko tyrimus, etnologai dažniausiai per dieną aplanko po dvi ar tris vietas ir jose apklausia po vieną – du pateikėjus. Tokio lauko tyrimo pranašumas – per trumpą laiką didelėje teritorijoje iš nemažo skaičiaus pateikėjų sukaupiama etnografinė medžiaga. Tai leidžia pažvelgti į to laiko regioninius kultūrinio tapatumo (savitumo) aspektus, išskirti platesnei teritorijai ar tik siauram regionui būdingus kultūros bruožus analizuojant reiškinių koreliacinius ryšius laiko ir teritorijos požiūriu.

Maršrutinių ekspedicijų metu nuo 2002 m. renkama medžiaga programai „Lietuvių etninės kultūros atlasas: papročiai“, prie kurios abi dirbame. Šią programą vykdo keturi tyrinėtojai. Tyrimų metu siekiama nustatyti, kaip ir kokiais pavidalais Lietuvos gyventojai per buitines, tautines ir etnokultūrinės tradicijas įprasmina universalias bei lokalias kultūros realijas. Fiksuojama diachroninė ir sinchroninė etnografinių reiškinių kaita, aprėpiamos tradicijos – inovacijos, vietiskumo – globalumo perspektyvos.

Prieš rengiantis vykdyti „Lietuvių etninės kultūros atlasas: papročiai“ programą klausimynus sudarė ir jo rengėjai. Tyrinėtojų sudarytuose klausimynuose atsispindi etnologo teorinis pasirengimas tyrinėti konkrečią temą⁹. Naudojantis struktūruoto interviu metodu, numatyta tirti¹⁰ apie 200 kaimiškų vietovių – tai daugiau negu 65 tūkstančių kvadratinų kilometrų teritorija. Etnografinėi apklausai pasirenkami tik vietiniai, jauni ir vidutinio amžiaus pateikėjai, padedantys užfiksuoti tos vietovės praeito amžiaus pabaigos ir dabarties praktikas. Dirbdamos prie šios programos, lauko tyrimų metu informaciją rinkome gimimų reguliavimo, krikštynų ir vestuvių temomis. Šios temos buvo sumanytos tirti atskirai ir nederintos tarpusavyje dėl galimo palankesnio informacijos kaupimo. Rengiantis tyrimams ir sudarant klausimynus, nebuvo išankstinio sumanymo lauko tyrimo metu atlikti apklausą dviese. Ši praktika atsirado konkretaus lauko tyrimo metu.

⁹ Kaip nurodė Auksuolė Čepaitienė, tyrėjo teorinis pasirengimas viena ar kita tema reiškia sugebėjimą profesionaliai priartėti prie temos, o ne išsamų, istoriografinį bei teorinį jos išmanymą, kuris nepaliktų erdvės jokiam klausimui ar abejojimui (Čepaitienė, Milius, Šaknys 2007: 68).

¹⁰ Šiuo metu programos vykdytojai išleido pirmą tomą atlaso *Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai* (Paukštytė-Šaknienė, Savoniakaitė, Šaknys, Šidiškienė 2007).

Gimimo reguliavimas ir krikštytos kaip etnografinių lauko tyrimų tema. Gyvenimo ciklo papročiai atskleidžia svarbiausius žmogaus gyvenimo momentus, tarp jų ir gimimo socialinį įteisinimą. Analizuojant gimimo įteisinimo papročius (krikštytas, vardynas), galima suprasti konstruojamus socialinius ryšius, požiūrį į giminybę, kaimynystę ar draugystę. Požiūris į socialinį vaiko gimimo įteisinimą neatsiejamas ir nuo vaiko vertės suvokimo šeimoje, bendruomenėje, susijęs ir su chronologiškai platesniu gimtųjų ciklu (pasidedančiu moters pastojimu) ar net šeimos planavimu. Tad aktualūs darosi ir gimimo reguliavimo klausimai, ypač požiūris į abortus, kita vertus, ir lytinį auklėjimą.

XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje Lietuvos kaimo bendruomenėje buvo palaikomas idealus moters gyvenimo modelis. Visuotinai pripažįstamas visavertis moters gyvenimas buvo suvokiamas esąs tada, kai subrendusi mergina sukurdavo šeimą ir susilaukdavo fiziškai bei dvasiškai sveikų palikuonių ir tinkamai juos paruošdavo būsimajam gyvenimui. Nors jau nuo kūdikystės mergaitė buvo ruošiamama šeimai, tačiau intymesniais seksualiniais klausimais motinos retai su dukromis pasišnekėdavo. Lytinio auklėjimo reikalingumas dažniausiai buvo ignoruojamas, manant, kad vaikų dorovei užtikrinti pakanka neigimų, draudimų, gąsdinimų ir bendruomenės kontrolės. Vaikų neturėjimas susituokus ar jų gimimas ne santuokoje buvo traktuojami ne tik kaip dorovinė (negalėjimas turėti vaikų buvo siejamas su jaunystės nuodėmėmis), bet ir socialinė problema.

Kultūrinių reprodukcijos aspektų tyrimas parodė, kad tradicinio požiūrio į lytinį švietimą, šeimos dydžio modeliavimą, nėštumo kontrolės priemones ir nevaisingumą kaita XX a. antroje pusėje nevyko vienu metu (Paukštytė-Šanknienė 2004: 104). Gausėjant modernių priemonių perduoti informaciją gimimų reguliavimo klausimais, priimant individualius sprendimus, reikšminga vieta paliekama bendrijos narių kontrolei.

Nors 1910–1940 m. Lietuvoje publikuotos tautosakos ir etnografijos rinkimo programos sudarė galimybę sukaupti duomenų įvairiais gimimų reguliavimo klausimais, vis dėlto medžiagos buvo sukaupta palyginti nedaug. Pavyzdžiui, 1910 m. išleistame metodiniame leidinyje buvo pateiktas klausimas apie dirbtinio persileidimo sukėlimą (Grinius 1910: 25)¹¹, 1936 m. – suformuluotas klausimas, kas daroma norint sunaikinti vaisių (Balys 1936: 53). Taip pat šiuose klausimynuose pateikiama klausimų, susijusių su lytiniu auklėjimu ir apsaugojimo nuo nepageidaujamo nėštumo priemonėmis (Balys 1936: 55–57).

1935 m. buvo publikuotas nagrinėjamai temai reikšmingas J. Baldžiaus straipsnis apie rūtos erotinę simboliką, tačiau ir jame buvo tik užsiminta, kad

¹¹ *Nuo ko prapuola andrapanės? Kaip jos atgauti? Kokiais vaistais ir darbais pasigadina nėščiosios pastojusios?*

rūtą moterys naudodavo norėdamos sukelti dirbtinį persileidimą (Baldauskas 1935: 232–237). Plačiau gyvybės išsaugojimo problema analizuota 1943 m. vaikų auginimo problemai skirtame Albino Kriauzos straipsnyje. Čia aptariamos liaudiškos priemonės, naudotos vaisingumui skatinti bei slopinti, atskleistas požiūris į bevaikes ir nesantuokinio kūdikio susilaukusias moteris (Kriauzas 1943: 208). Tačiau tai buvo fragmentiškos išvalgos ir tuo laikotarpiu sukaupta etnografinė medžiaga netapo išsamesnių tyrinėjimų objektu.

Šiai temai daugiau dėmesio buvo skirta prieš dešimtmetį (Paukštytė 1995, Paukštytė 1999). Buvo nagrinėtos gimtuvės ir krikštynos, kurios tradicinėje Lietuvos kaimo kultūroje sudarė vientisą gimtųjų ciklą. Klausinėtos vyriausios kaimo moterys (gimdžiusios namuose), galinčios prisiminti tarpukario ar dar ankstesnį laikotarpį. Apklausos metu teko patirti, kad moterims visa, kas susiję su vaikų atsiradimu, yra intymumas. Kartais kalbantys buvo jaučiama įtampa, nepatogumas, nors pateikėjos prisimindavo prieš kelis dešimtmečius išgyventus įvykius. Tačiau neretai moterys pasidalindavo ir tokiais išgyvenimais, kurių per visą gyvenimą nenorėjo atskleisti net savo artimiesiems (Paukštytė 1999: 15). Pokalbiui reikėjo tam tikros aplinkos: netiko gatvėje sutikta ar su kaimynėmis bendraujanti pateikėja. Palankiausias sąlygos pokalbiui paprastai susidarydavo namų aplinkoje. Įgyta patirtis ir sukaupti duomenys yra reikšmingi šių dienų situacijai tirti.

Vykdamą programą „Lietuvių etninės kultūros atlasas“, 2002 m. buvo sudaryta nauja anketa, skirta gimimo reguliavimo klausimams nagrinėti (Šaknienė 2002). Tai buvo savotiškas gimimo temos tęsinys. Tačiau jau pirmųjų apklausų metu paaiškėjo, kad kalbėtis apie vaisingumą skatinančių ir slopinančių priemonių naudojimą, neštumo nutraukimą bei kitus gimimų reguliavimo klausimus, ypač apie šiuolaikines realijas, yra gana sudėtinga. Kaip ir klausinėjant moteris, galinčias atsiminti XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės situaciją gimtųjų tema [Šaknienė] (Čepaitienė 2003: 154). Pradėjus pokalbį šiais klausimais, neretai pateikėja pasijusdavo nejaukiai. Sekė trumpi atsakymai, nutylėjimai. Išaiškėjo, kad daugeliu su žmogaus fiziologija susijusių klausimų pateikėjos vengia kalbėtis net su dukromis.

Vestuvės dabarties kultūroje – etnografinių lauko tyrimų tema. Vestuvių apeigų tyrimais, kuriuos atliekame pagal programą „Lietuvių etninės kultūros atlasas“, siekiame atskleisti lietuvių kultūros kaitos dinamiką XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje. Svarbu nustatyti, ne tik kokie veiksmai atliekami vestuvių apeigose, bet ir kaip juos suvokia, kokių reikšmių jiems suteikia pateikėjai. Apklausomis tikimasi išsiaiškinti individų kultūrinio tapatinimosi erdves. Gali atrodyti, kad vestuvės yra individuali šeimos, draugų aplinkoje švenčiama šventė, vis dėlto jų šventimo būdo pasirinkimas yra pateikėjų kultūrinio tapatumo išraiška, kuri

savo ruožtu atskleidžia kultūros kūrimo principus. Tokio pasirinkimo galimybės yra objektyvios (kultūrinės, socialinės, ekonominės sąlygos) ir subjektyvios: norai, vidinės nuostatos ir pan.

Dažnai pateikėjas linkęs aiškinti, ką jis žino pats: kaip turėtų būti arba būna vestuvėse. Šio tyrimo tikslas yra užfiksuoti tai, kas buvo daroma, ir gauti pateikėjo paaiškinimus, sužinoti motyvacijas dėl konkrečių veikslių apeigose. Moterys buvo klausiamos apie jų pačių vestuves ir prašomos pakomentuoti kai kuriuos vestuvėse atliktus (neatliktus) simbolinius veiksmus, naudotus simbolius. Simboliai ir simbolių veikslių atlikimas atskleidžia, kokie dalykai šiais informacijos laikais perimami ar iš naujo „atrandami“ (iš šeimos aplinkos (vidaus) ar iš kitos nevietinės aplinkos, medijos (išorės)), sukuriami nauji.

Bekalbant būna, kad pateikiama pavyzdžių, „kaip būna kitų vestuvėse“, kaip iš tikrųjų turėtų būti keliamos vestuvės. Kilus įtarimui, kad pasakoja ne apie savo vestuves, pasakojimą tenka kartais nutraukti ir paklausti iš naujo, išskyrus tuos atvejus, kai nurodoma, kur ir kada vyko tos kitos vestuvės. Pasitikslinama, iš kur ši informacija – iš aplinkos (vietinės ar ne) ar literatūros, pasakojimų. Jei pateikėja gerai neatsimena kokių nors momentų, paprašoma parodyti vestuvines nuotraukas – tuomet pateikėja daugiau atsimena ir patikslina savo pasakojimą. Tyrimu siekiama ne „atkurti vestuvių vaizdą“, o pagal atskirus konkrečius vestuvių atvejus, kuriuos komentuoja pateikėjai, išsiaiškinti ne tik kaip kinta realija, bet ir detaliau atskleisti neprofesionalios kultūros kūrimo niuansus.

Apklausa dviese skirtingomis temomis: tyrėjas ir pateikėjas. Atlikdamas savarankiškus lauko tyrimus, etnologas kaupia individualią profesinę patirtį, nes lauko tyrimų metu tenka susidurti su daugybe nenumatytų situacijų. Įvairius spendimus tyrėjas turi priimti analizuodamas įvairias temas ir netgi pagal tą pačią anketą (klausimyną) klausinėdamas skirtingo amžiaus, lyties, tikybos, tautybės, regiono gyventojus¹². Ypač kai pateikėjas pasirenkamas atsitiktinai, iš anksto nepranešus ir užėjus į namus ar susitikus ne jo gyvenamame būste. Kiekvieno etnografinio interviu patirtis tam tikra prasme yra unikali, lygiai taip pat kaip ir nėra vienodų žmonių. Pasak Jameso Peopleso ir Garricko Bailey, kiekviena tokia patirtis priklauso ir nuo individualių tyrėjo bruožų, bendruomenės ir tiriamų klausimų (Peoples, Bailey 1999: 89–90).

Paprastai etnologai pateikėjus klausinėja po vieną, stengiasi vienu metu bendrauti tik su vienu žinių pateikėju. Tokiu būdu išlaikomas privatumas,

¹² Kiek plačiau nagrinėti regioniniai etnografinės apklausos savitumai. Pavyzdžiui, Žilvytis Šaknys, analizuodamas jaunimo papročių fiksavimo patirtį, nurodė, kad lauko tyrimų metu Vakarų Lietuvoje išsamesnius atsakymus pateikia vyrai, Rytų Lietuvoje – moterys (Šaknys 1997: 67–70).

ypač klausinėjant intymesnėmis temomis. Tačiau vieną dieną ši nuostata buvo pažeista. Kartą, kadangi trūko pateikėjų, mudvi ėmėmės klausinėti vieną moterį. Kalbėjome apie krikštynas, gimimų reguliavimą ir vestuves – apie visas šias temas vienu metu. Vėliau šią praktiką pakartojome, nes pastebėjome, kad toks klausinėjimas dviese netrukdė nė vienai iš mūsų ir buvo priimtinas pateikėjoms. Tyrimą atlikti kiekvienai atskirai buvo palanku, tačiau, kaip jau minėta, vykdomos programos mastas vertė surasti tinkamą pateikėją čia ir dabar.

Tyrėjas – pateikėjas. Tiriamo savo kultūrą, jos vartotojai ir kūrėjai esame patys, pažįstame tyrimo objektą iš dabarties aplinkos ir iš literatūros. Apklausų metu apie objektą su pateikėjais dažnai kalbame kaip lygiaverčiai pašnekovai. Tyrėjo ir pateikėjo pokalbio metu sintetinami abiejų žinojimas ir patirtis, be to, tyrėjas įvertina ir daiktinius (muziejinius ir rodomus pateikėjo) bei ankstesnių šaltinių liudijimus. Žinoma, informacijos objektyvumą, kokybę lemia ir kiti faktoriai. Manytume, tam gali padėti tai, kad mes pateikėją apklausiamo dviese.

Lietuvoje etnografų, muziejininkų, tautosakininkų, kalbininkų, kraštotyrininkų lauko tyrimų veikla buvo labai išplitusi, ypač sovietmečiu, todėl kaimo gyventojai gerai žino, kas yra etnografinės ekspedicijos. Seni žmonės mielai laukia apsilankančių tyrėjų, kuriems noriai atsakinėja į klausimus, pasakoja apie savo jaunystę, dalinasi gyvenimiška patirtimi. Tad paprastai kaimo žmonės įpratę, kad tyrėjai ieško informacijos apie įvairias praeities realijas.

Tiriant dabarties realijas, pasisakius, kas esame ir ko norime, dažnai jaunesnė pateikėja abejoja, ar galėtų ką nors papasakoti, ir nurodo eiti pas senesnius, jos manymu, daugiau žinančius žmones. Kartais būsima pateikėja sako, kad nemoka pasakoti ar gerai nežino, kaip turėtų būti per vestuves, krikštynas. Tad, jos nuomone, mes turėtume klausinėti kultūros darbuotoją. Patikslinus, kad norime paklausti tik apie jos vestuves, vaikų krikštynas ir kitus šeimyninio gyvenimo aspektus, sutinka pasikalbėti. Gana dažnai tenka pateikėjoms išsamiai paaiškinti tyrimo tikslus, supažindinti su temomis, kuriomis norime gauti informacijos. Retkarčiais pokalbis prasideda tik po to, kai išaiškiname, kur ir kaip bus naudojama gauta informacija. Vadinasi, pateikėja įvertina, kam ir kokios informacijos reikia. Mūsų lauko tyrimų metu pastebėjome, kad pateikėjos, viena vertus, gerai žino, kas yra tyrėjas, kita vertus – joms nėra aišku, ko iš jų tikimasi. Vis dėlto galime teigti, kad sutikimas atsakinėti yra pasitikėjimo tyrėju parodymas.

Pateikėjas – tyrėjas. Tyrimo metu renkant informaciją vestuvių, krikštynų ir gimimų reguliavimo (toliau – VKG) temomis, viena vertus, pateikėja pasirenkama atsitiktinai, be išankstinio susitarimo ar kitų „užrodymo“. Kita vertus, pasirinkimas yra sąlygotas programos „Lietuvių etninės kultūros atlasas“ tikslų: pasirenkama vietinė (čia gimusi arba čia kėlus vestuves bei krikštijusi savo vaikus) pateikėja ir laikotarpis, kada keltos vestuvės ir krikštynos (XX a. pab. –

XXI a. pr.). Mūsų pateikėjos yra: a) moterys, auginančios vaikus, dažniausiai ištekėjusios; b) išsimokslinusios: turinčios vidurinį, spec. vidurinį, o nereta ir aukštąjį išsilavinimą; c) skaitančios įvairią literatūrą, patirties įgavusios ne tik iš savo gimtosios aplinkos, bet ir besimokydamos ar gyvendamos kitame mieste.

Atliekant lauko tyrimą, tyrėjas visuomet stebi pateikėją, jo aplinką. Tai darėme ir mes. Paprastai šių pastebėjimų tyrėjai neužrašo nei tyrimo metu, nei moksliniuose tekstuose – jie kaupiami tyrėjų patyrimė. Ieškant pateikėjų, pirmiausia vizualiai įvertiname vietovės, į kurią atvykome, situaciją. Tad dažnai ieškoti pateikėjos „padeda“ kieme žaidžiantys vaikai ar jame esantys žaislai, vaikiški skalbiniai.

Klausinėtos pateikėjos buvo labai skirtingos. Vienos moterys sutinka kalbėtis gana lengvai, nes joms pačioms būna smalsu. Nereta teigė, kad yra girdėjusi, jog „būna tokios ekspedicijos, bet kad papuls taip, kad mane pakalbina – nesitikėjau“, ir todėl mielai kalbasi. Kai kurias pateikėjas kalbėti išprovokuoja tema – nereta (pokalbio metu ar po jo) prisipažįsta, jog buvo malonu vėl prisiminti savo vestuves arba pasikalbėti, kad ir intymiais, bet labai gyvenimiškais gimimų reguliavimo klausimais.

Yra moterų, kurios gana sunkiai apsisprendžia: sakosi neturinčios laiko, jau išeinančios ar tik parėjusios, tačiau po kurio laiko sutinka ir mielai bei ilgai bendrauja. Buvo atvejų, kai pateikėjos nepakvietė užėiti į namus, atsakinėjo nenoriai, labai trumpai. Tada arba turėdavome baigti pokalbį, arba „perlaužti“ nepasitikėjimo sieną. Kaip ir tais atvejais, kada būdavome sutinkamos kaip „netikėtos viešnios“ ir prieš pokalbį gerokai „ištyrinėtos“, kas esame.

Lauko tyrimo metu pasitaikė ir išimtinių atvejų, kada pateikėjos apsisprendimą lemdavo sutuoktinio pritarimas. Viena moteris sutiko kalbėtis tik „vyrui leidus“ ir jam būnant kambaryje. O kita, nors vyro nei prieš pokalbį, nei jo metu nebuvo namuose, nuolat dairėsi, ar jis grįš...

Tyrimo metu būta ir kitokių atvejų. Teko kalbėtis ir su labai drąsiomis moterimis. Tai moterys, kurių dėl tam tikrų priežasčių (asocialumo, įsitikinimų) netoleruoja bendruomenė. Žinodamos, kad apie jas aplinkiniai blogai kalba, pirmiausia nustemba, kad pas jas užėjome. Patirtis parodė, kad neretai jos būna puikios pateikėjos (informacijos gavimo ir bendravimo požiūriu).

Mūsų praktika parodė, kad nuo pateikėjos asmens ir su ja susijusių situacijų (mums nežinomų, bet menamų) priklauso informacijos perteikimas ir jos reprezentatyvumas. Ne mažiau svarbus ir palankios aplinkos pokalbiui sukūrimas, ir tinkamo kontakto užmezgimas. Kaip pažymėjo D. Svidinskaitė, „pasitikėjimo, tarpusavio supratimo situacijos kūrimui tarp tyrėjo ir kito asmens“, o priemonių, kaip žinia, yra įvairių – tai priklauso nuo situacijos ir galimybių, pavyzdžiui, pasitikėjimo daugiau įgyjama ir kalbant su pateikėju ta

pačia tarme [A. Zabielenė] (Čepaitienė 2003: 156). Kaip taikliai pasakė Arūnas Vaicekauskas, „vienas svarbesnių veiksnių – supratimas, kad bendravimas su pateikėju turi būti pagrįstas abipusiu ryšiu. Kad reikia išklausti ir kitai pusei aktualius dalykus. Tuomet ir tyrimo duomenys bus detalesni ir objektyvesni (nepatyrę klausiančiojo formuluočių poveikio)“ (Matulevičienė 2007b: 87). Žinoma, kiekvienas tyrėjas galėtų pateikti įvairiausių situacijų, į kurias būdavo įtrauktas, kad galėtų „prakalbinti“ pateikėją.

Metodas

Pokalbio struktūra. Svarbu pažymėti, kad abi klausinėjome apie šeimos gyvenimo aspektus, be to, ne mažiau svarbūs buvo abiejų charakterio bruožai. Viena kitai netrukdydamos, pakaitomis pateikdavome klausimus: viena baigia užsirašyti, kita klausia. Dėl to pateikėjų atsakymai į klausimus buvo tikslūs ir kartu išsamūs.

Kadangi abiem temoms tirti naudojome klausimynus, tai apklausos struktūra grįsta temų susipynimu: klausimas apie vestuves (V), klausimas apie krikštynas (K), vėl klausimas apie vestuves, po kiek laiko vietoj klausimo apie krikštynas klausama apie reprodukciją (GR) ir t. t.

Apklausos dviese struktūra:

$B^{13} \rightarrow V \rightarrow K \rightarrow V \rightarrow K \rightarrow \dots V \rightarrow GR \rightarrow V \rightarrow GR \rightarrow V \rightarrow GR \rightarrow \dots GR \rightarrow GR$

Kartais atsakymas į klausimą apie krikštynas būna tiesiogiai susijęs su vestuvėmis, tuomet klausama dar kartą ir pateikėja prašoma pakomentuoti minėtą situaciją. Kai klausinėjama dviese, pamažu sukuriama pasitikėjimo ir laisvumo atmosfera: pasikalbėjimas tarp moterų. Pokalbyje įsijaučiama į pasakojamą situaciją, o kai pateikėja kalbina kolegę – pažvelgiama į situaciją iš šono. Išėjusios iš pateikėjos, kartais pasidalijame nuomonėmis apie tai, kaip supratome vieną ar kitą pateikėjos nusakytą situaciją, arba iškilus abejonėms dėl kai kurių duomenų patikimumo.

Trijų bendrija. Paaiškėjo, kad pirmiausia pradėjus kalbėtis apie vestuves ir krikštynas, moterys tampa atviros intymesniam pokalbiui apie gimimų reguliavimą. Nors tyrimų metu buvo pateikiami labai asmeniškai bei intymūs klausimai, daugeliu atvejų pašnekesys buvo nuoširdus ir atviras. Ši tema tapdavo tarsi natūralus ir logiškas pokalbio apie krikštynas ir vestuves tęsinys. Pasirodė, kad moterims pateikti klausimai buvo įdomūs ir aktualūs. Pasitaikė, kad net pačios pateikėjos sukurdavo palankią pokalbiui situaciją: išprašydavo iš kambario vaikus ar atsitiktinai užėjusią kaimynę pakviesdavo ateiti vėliau. Tyrimo metu

¹³ B – bendri klausimai apie pateikėją; V – klausimas apie vestuves; K – klausimas apie krikštynas; GR – klausimas apie gimimų reguliavimą.

susidariusi uždara trijų moterų bendrija neretai paskatindavo pateikėją išsipašakoti slapčiausias mintis. Kartais moterys norėdavo sužinoti vienos ar abiejų nuomonę jai rūpimu klausimu, jas domimo mūsų asmeninė patirtis. Panašus mūsų ir pateikėjų amžius sustiprindavo šią bendriją. Praplėtus įprastą pokalbį apie krikštą ar vestuves ir pradėjus kalbėtis apie gimimų reguliavimą, neretai būdavo gaunama ir papildomos informacijos pirmosiomis temomis. Apklausa peraugdavo į bendravimą. Pastebėta, kad tokio bendravimo metu atsiskleidžia kur kas platesnis kultūrinis kontekstas, negu klausinėjant viena tema, ir jis buvo naudingas tiek vestuvių, tiek krikšto papročių suvokimui tirti.

Kita vertus, iškyla ir daugiau tokios apklausos aspektų. Atrodytų, kad klausinėjant vieną pateikėją dviem tyrinėtojams, tyrimui lieka mažiau laiko. Tačiau laikas prasmingai išnaudojamas peržiūrint šeimos fotoalbumus. Dažniausiai tuose pačiuose albumuose saugomos ir vestuvių, ir krikštynų nuotraukos. Vienai iš kolegijų radus nuotraukų kitos tema, čia pat ji informuojama ir iš karto pateikėjos prašoma pakomentuoti nuotrauką.

Moterų bendrija. Apklausą dviese sąlygojo tai, kad abi pirmenybę teikėme pateikėjoms moterims. Pirma, jos kur kas tiksliau ir detaliau nei vyrai galėjo atsakyti į pateiktus klausimus. Tyrimo pradžioje mėginta klausti vyrus, tačiau jie galėjo atsakyti tik vos į keletą klausimų, paprastai pasako, kad buvo koks veiksmas atliekamas, bet nieko nepaaiškina arba sakosi nekreipę dėmesio į klausiamus dalykus. Buvo, kad vyrai patys siūlėsi atsakyti į klausimus, mums atėjus į namus ir paklausus, ar yra šeimnininkė, tačiau po keleto klausimų iš karto sakydavo: „nežinau, čia reikia žmonos klausti“, arba teigė, kad „šiais klausimais moterys viską tvarkė“.

Antra, dažniausiai tai buvo moterys, auginančios namie mažus vaikus.

Be to, mus siejo bendra tema – šeima, o gimimų reguliavimo tema iki dabar tradiciškai siejama su šeimyniniu gyvenimu. Atrodytų, kad šių dienų visuomenėje visais klausimais laisvai diskutuoja moterys ir vyrai, tačiau išsamioms informacijos mūsų tiriamomis temomis gali suteikti moterys. Galiausiai krikštynos, vestuvės – pasiruošimas šioms šventėms ir jų organizavimas daugiau tenka moterims. Tai rodo, kad šie dalykai priklauso moterų valdomai sričiai.

Tapo akivaizdu, kad mus sutelkusi į bendrą tyrimą ašis yra pateikėja – moteris.

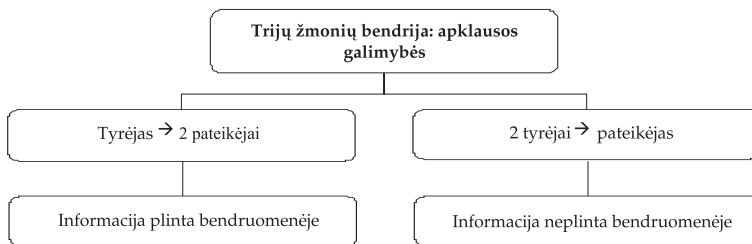
Kitos prielaidos atvirumui. Norint sukurti kuo intymesnę aplinką, gauti atviresnius atsakymus, apklausa paprastai atliekama nesinaudojant garso magnetofonu. Klausimus pateikiant pakaitomis, spėjama užrašyti išsamesnę informaciją, lengviau valdyti pokalbį, kad nenukryptų nuo temos. Pateikėja drąsiau atsiveria mudviem dar ir dėl to, kad mes esam svetimos ir čia, kaime, esam trumpai, – pateikėjai ramu, kad kokių nors naujų paskalų apie ją neturėtų „eiti“ per kaimą. Buvo atvejis, kai kalbantis apie gimimo reguliavimus,

pateikėja paklausė: „Ar dar eisite pas kitą pateikėją čia, kaime?“ Patikinus, kad jau neturime laiko ir vykstame į kitą vietovę, pateikėja pasakojo toliau užsitikrinsi, kad ta informacija tikrai išliks tik tarp mūsų ir nepasklis plačiau šioje vietovėje.

Kai namuose sutinkamos dvi pateikėjos ar tyrimo metu kita ateina į svečius, mes pateikėjomis „pasidaliname“ ir „pasikeičiame“ klausinėdamos jas atskirose patalpose, kad viena negalėtų girdėti ir daryti įtakos kitos pasakojimui. Taip konstruojant pokalbį, išlaikomas anonimiškumas, o tai ypač svarbu gimimų reguliavimo temai. Tuo atveju, kada susidaro ne trijų (mes ir pateikėja), bet keturių (mes ir dvi pateikėjos) bendrija, apklausa šia intymia tema tampa neįmanoma.

Kiekviena situacija sukuria tam tikrą terpę, kai atsakymai darosi formalesni arba, atvirkščiai, nuoširdesni. Esant šalia pateikėjos kitam jos šeimos nariui ar artimui, atsakymai dažniausiai būna formalūs. Sakoma, kaip „turi būti“ (žr. 2 pav.). Pasikeitus situacijai, išėjus „pašaliečiui“ ir pakartojus kai kuriuos klausimus ar pasitikslinus juos, dažnai pateikėja pateikia kitokią to paties atvejo versiją. Vadinasi, pateikėja rami, kad dėl šios informacijos artimieji ar kaimynai nekomentuos pateikėjos, nepriekaištaus jai, kad pasakė, kaip buvo, o ne kaip turėtų būti.

Lauko tyrime išryškėja ir galimybės plisti informacijai bendruomenėje, tai ypač aktualu, kai kalbama intymia tema. Atliekami VKG tyrimai parodė informacijos plitimo ir neplitimo bendruomenėje galimybes.



2 pav. Informacijos, surinktos lauko tyrimų metu, plitimo bendruomenėje galimybės

Išlaikyti iš pateikėjos gautos informacijos privatumą ir iki minimumo sumažinti galimybę jai paplisti lokalsios bendruomenės mastu įmanoma, kai bendraujama su vienu pateikėju. Kita vertus, klausinėjant keliomis temomis tą patį pateikėją vienu metu, gaunama daugiau informacijos, neapsiribojama viena siaura tyrimo tema. Šis tyrimas leidžia išplėsti gaunamą informaciją apie bendruomenę ir tyrėjų „matymo“ lauką.

Išvados

1. Antropologijos ir etnologijos mokslams yra aktualios lauko tyrimų metu vykstančios socialinės tyrėjo ir pateikėjo sąveikos bei gaunamos informacijos patikimumo ir objektyvumo problemos. Tinkamų lauko tyrimų metodų ieškojimas plečia galimybes gauti objektyvios ir patikimos informacijos, kuri būtina kvalifikuotai mokslinei analizei atlikti. Pateikto metodo pritaikymas, tikimės, prisidės prie šios problemos sprendimo.

2. Lauko tyrimo proceso analizė parodė, kad prielaida – lauko tyrimų metu gaunamą informaciją vienodai sąlygoja trys veiksniai: tema, tyrėjas, pateikėjas – pasitvirtino. Tačiau informacija bus patikima ir objektyvi, jei tyrėjas bus nešališkas, objektas moksliai pagrįstas, pateikėjas atviras.

3. Intymios temos specifika reikalauja sukurti tinkamą aplinką lauko tyrimų metu. Mūsų praktika parodė, kad ji gali būti sukurta derinant apklausos temas, susijusias su šeimyninio gyvenimo aspektais. Vieną pateikėją klausinėjant apie krikštynas ir vestuves, buvo sudarytos palankesnės galimybės atsiskleisti gimimų reguliavimo tema. Suformuota trijų panašaus amžiaus moterų (2 tyrėjos ir pateikėja) bendrija, tinkamai užtikrintas informacijos privatumas suteikė galimybę gauti duomenų, kuriais pateikėja nesidalina netgi su jai artimais žmonėmis.

4. Paaiškėjo, kad klausinėjant keliomis temomis vieną pateikėją, gaunama daugiau informacijos, neapsiribojama viena siaura tyrimo tema. Šis tyrimas leidžia išplėsti vienu metu gaunamą informaciją apie bendruomenę ir tyrėjų „matymo“ lauką, padeda giliau pažvelgti ne tik į kiekvieną iš trijų tiriamų temų, bet ir analizuoti dabarties kultūros problemas.

Literatūra

- Baldauskas Juozas. 1935. Mūsų dainų erotika (rūtos erotinė simbolika), *Gimtasai kraštas* 1: 232–237.
- Balys J. (red.). 1936. *Tautosakos rinkėjo vadovas*. Kaunas: Lietuvių tautosakos archyvas.
- Būtėnas Pranas. 1925. *Lietuvių tautotyros žinių ir senienu rinkimo programa*. Šiauliai: Vilties dr-ja.
- Clifford James. 2006 [1999]. *Kultūros problema. XX amžiaus etnografija, literatūra ir menas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Čepaitienė Auksuolė (sud.). 2003. Tekstas kaip šaltinis: teoriniai aspektai ir tyrinėjimų praktika, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 3(12): 129–166.
- Čepaitienė A., Milius V., Šaknys Ž. (sud.). 2007. *Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyrius / Lithuanian Institute of History Ethnology Department*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

- Čiubrinskas Vytis. 2001. Sovietmečio iššūkiai Lietuvos etnologijai: disciplina, ideologija ir patriotizmas, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 1(10): 99–117.
- De Pina-Cabral João. 2000. The Ethnographic Present Revisited, *Social Anthropology* 8(3): 341–348.
- Dundulienė Pranė. 1982. *Lietuvių etnografija*. Vilnius: Mokslas.
- Eriksen Thomas Hylland. 2001. *Small Places, Large Issues: An Introduction to Cultural and Social Anthropology*. London, Sterling, Virginia: Pluto Press.
- European Ethnology, <<http://www.hum.utu.fi/oppiaineet/kansatiede/en/>> [žiūrėta 2006 12 12].
- Geertz Clifford. 1973. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays by Clifford Geertz*. New York: Basic Books.
- Grinius K. ir kt. (sud.). 1910. *Trumpa folkloro dalykams rinkti programa. Sutaisyta d-ro K. Griniaus ir L. M. D-jos Folkloro Komisijos narių: prof. E. Volterio, d-ro J. Basanavičiaus, kun. J. Tumo ir adv. A. Janulaičio*. Vilnius: Lietuvių mokslo draugija.
- Kerbelytė Bronislava. 2005. *Etnologinės medžiagos rinkimo metodikos. Mokymo priemonė etnologijos specialybės studentams*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Klumbytė Neringa. 1999. Tradicinės etnografijos mokslinės paradigmos dekonstravimas pomodernioje antropologijoje, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 4(6): 88–99.
- Klumbytė Neringa. 2001. Etnografijos rašymo problemos: tradicinių ir postmodernių konvencijų kritika, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 1(10): 261–274.
- Kriauba Albinas. 1943. Vaikai ir jų auginimas Kupiškio apylinkėje, *Gimtasai kraštas* 31: 203–235.
- Löfgren Orvar. 2001. Past and Present in European Ethnology: a Swedish Perspective, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 1(10): 85–98.
- Loftsdottir Kristín. 2002. Never Forgetting? Gender and Racial-ethnic Identity during Fieldwork, *Social Anthropology* 10(3): 303–317.
- Mardosa Jonas. 2002. *Apie metodiką ir metodines priemones*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Matulevičienė Saulė (parengė). 2007a. Folkloro ekspedicijos XXI amžiuje, *Liaudies kultūra* 2: 67–80.
- Matulevičienė Saulė (parengė). 2007b. Folkloro ekspedicijos XXI amžiuje, *Liaudies kultūra* 3: 80–87.
- Merkienė Irena Regina. 2007. *Šiokiadienių ir šventadienių etnografija. Etnografinių duomenų rinkimo pagrindai*. Vilnius: Versmė.

- Milius Vacys. 1993. *Mokslo draugijos ir lietuvių etnografija (XIX a. antroji pusė – XX a. pirmoji pusė)*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Paerregaard Karsten. 2002. The Resonance of Fieldwork. *Ethnographers, Informants and the Creation of Anthropological Knowledge, Social Anthropology* 10(3): 319–334.
- Paukštytė Rasa. 1995. Gimtuvės, Vyšniauskaitė Angelė, Kalnius Petras, Paukštytė Rasa. *Lietuvių šeima ir papročiai* : 396–441. Vilnius: Mintis.
- Paukštytė Rasa. 1999. *Gimtuvės ir krikštynos Lietuvos kaimo gyvenime XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje*. Vilnius: Diemedis.
- Paukštytė-Šaknienė Rasa. 2004. Kultūrinių reprodukcijos aspektų raiška kaimo kultūroje, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 4(13): 89–110.
- Paukštytė-Šaknienė Rasa, Savoniakaitė Vida, Šaknys Žilvytis, Šidiškienė Irma. 2007. *Lietuvos kultūra. Aukštaitijos papročiai*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
- Peoples James, Bailey Garrick. 1994. *Humanity. An Introduction to Cultural Anthropology*. Saint Paul, Minneapolis: West Publishing Company.
- Ramanauskaitė Egidija. 2002. *Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai. Metodinė mokymo priemonė*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Räsänen Matti. 1998. Finnish Ethnology in the European Context, Anepaio T., Jürgenson A. (eds.). *Kultuuri mōista pūūides. Trying to Understand Culture*: 98–106. Tallinn: Ajaloo instituut.
- Spiro Melford E. 2006. Postmodernist Anthropology, Subjectivity, and Science: a Modernist Critique, Moore H. L., Sanders T. (eds.). *Anthropology in Theory. Issues in Epistemology*: 523–534. Oxford: Blackwell Publishing.
- Šaknys Žilvytis. 1997. Jaunimo papročių fiksavimo patirtis, Čiubrinskas V. (sud.). *Etnologiniai ir folkloristiniai tyrinėjimai*: 67–70. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Šaknienė Rasa. 2002. *Gimimų reguliavimas. Etnologinė anketa*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.
- Šorys Juozas (parengė). 2007. Kuo alsuoja dabartinė Lietuvos etnologija?, *Liaudies kultūra* 4: 63–68.
- Vyšniauskaitė Angelė (red.). 1964. *Lietuvių etnografijos bruožai*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

A Search for New Ways of Ethnographic Fieldwork: An Inquiry Conducted by Two Persons

Rasa Paukštytė-Šaknienė, Irma Šidiškienė

Summary

This article examines the problem of quality and relative objectivity of information generated during fieldwork. Solving this problem, we assume that the key factors determining the accumulated information are a theme, a respondent and a researcher. Every researcher, formulating questions and looking for answers chooses a theme, which in his/her opinion could help to reveal the studied problems. While collecting data, researchers are searching for respondents who could provide comprehensive information. In this way, a theme finds a respondent. The issue of whether more comprehensive and objective information could be collected is determined by application of the appropriate method and an ability to encourage a respondent to speak openly. Reliability and relative objectivity of the information received during fieldwork depend not only on the researcher's qualification but, also on his/her impartial attitude towards the object of the study and a critical use of the received information. Still, the position of the academic community is also significant in its assessment.

To this end we attempted to disclose our personal experience, which prompted us to search for a new fieldwork method. The present article observes the principle that fieldwork is a way of study where a researcher receives from a respondent ethnographic material about the object of study in the natural environment of respondents. The ethnographic information includes: 1) verbal data, where, during the study, the respondent provides information in a structured, semi-structured or non-structured (free conversation) interview, 2) visual data which is material data of the researcher's observing or observing while participating.

Itinerary ethnographic fieldwork of the Lithuanian Institute of History, where both of us are working, collects, the material for the programme "An Atlas of the Lithuanian Ethnic Culture: Customs". We usually visit two or three locations a day and we interview one or two respondents in each location. The advantage of such fieldwork is that the ethnographic material is collected during a short time in a large territory and from a substantial number of respondents. It allows observing simultaneous regional aspects of cultural identity (uniqueness), distinguishing characteristics of the culture specific to a broader

territory, or only a narrow region by analysing the correlation of phenomena in time and space.

During fieldwork, we collected information on themes of birth regulation, baptisms and weddings. The analysis of customs for legitimating the birth of a child (baptism, civil naming ceremonies) shows how social relations are constructed, reveals attitudes towards kinship, neighbourhood or friendship. The attitude towards social legitimating of the birth of a child is closely associated with understanding of the child's value in the family and community. It is also related to the chronologically broader cycle of birth (beginning from the woman's conception), or even family planning. Therefore, questions of birth control also come into focus, particularly attitudes towards abortion as well as sex education. The study of weddings is intended to reveal the dynamics of Lithuanian culture change in the late twentieth – early twenty-first centuries. It is important not only to identify the actions performed at the wedding ceremonies, but also to find out how respondents understood them and what meanings they attributed to them. Ethnographic interviews are expected to disclose cultural identity spaces of individuals.

Usually, ethnologists interview one respondent at a time. In this manner, privacy is maintained, particularly while talking about more intimate themes. However, on one occasion this principle was breached: due to shortage of respondents both of us began interviewing one woman. We talked about baptism, birth regulation and weddings; all of the themes at once. Later, we repeated this practice, having noticed that interviewing in twos did not impede either of us and was acceptable to our female respondents. Both of us asked the respondent about her personal experience in organising weddings and baptism celebrations and, with the birth regulation theme added, we received additional and comprehensive information on all the themes simultaneously.

It was observed during the study that, on the one hand, the respondents know very well who the researcher is, but on the other, they are uncertain what is expected from them. Still, we may claim that agreement to answer questions is a sign of trust.

Conveying of information depends on the character of the respondent and related situations (which are not known to us and might only be inferred). Setting a favourable atmosphere for the conversation and making an appropriate contact is equally important. It would seem that in modern society both men and women can freely discuss any questions, but only women can provide comprehensive information on the themes we study. And, finally, usually and mostly women contribute to baptisms and weddings including preparation and organisation of these celebrations. It appears that these areas pertain to the sphere controlled by women.

With reference to fieldwork method, it should be noted that both of us asked questions about family life and our own personalities were equally important. Without interfering with one another we took turns in asking questions: one of us takes notes, the other asks a question. This enabled us to note answers of the respondents accurately and comprehensively. Since we used questionnaires, the structure of the interview was based on overlapping themes. A question concerning weddings (*V* in the text) was followed by a question about baptisms (*K* in the text), and again, by a question about weddings. After a while, a baptism-related question was replaced by a question concerning reproduction (*GR* in the text).

Analysis of the process of fieldwork indicated that the assumption concerning the three factors affecting the information received via fieldwork, namely a theme, a researcher and a respondent, proved correct. However, information will be reliable and objective provided that the researcher is impartial, the object is scientifically substantiated and that the respondent speaks openly.

The specific nature of an intimate theme required a fieldwork setting with an appropriate atmosphere. That was achieved by matching themes of the ethnographic interview associated with aspects of family life: interviewing a respondent on weddings and baptisms provided a more favourable conditions for disclosure of the birth control theme. When both researchers asked one respondent questions on several themes, the amount of information received increased and a narrow theme of the study did not limit us. This approach allowed us to expand the boundaries of the simultaneously received community-related information and the field of "vision" of the researchers, enabling us to go deeper into each of the three themes of our study and the analysis of the problems of contemporary culture.

Gauta 2007 m. lapkričio mėn.